

УДК 343.98

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ДІАГНОСТИЧНОГО РІВНЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВАНДАЛІЗМУ

TACTICAL OPERATIONS OF DIAGNOSTIC LEVEL DURING THE INVESTIGATION OF VANDALISM

Латиш К.В.,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Тактичні операції є важливим засобом криміналістичної тактики. На основі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень визначено діагностичні тактичні завдання та тактичні операції, спрямовані на їхнє вирішення. У статті також запропоновано зміст цих тактичних операцій з урахуванням результатів опитування слідчих.

Ключові слова: розслідування, вандалізм, діагностичні тактичні завдання, тактичні операції, графіті.

Тактические операции являются важным средством криминалистической тактики. На основе обобщения материалов уголовных производств определены диагностические тактические задачи и тактические операции, направленные на их решение. В статье также предложено содержание этих тактических операций с учетом результатов опроса следователей.

Ключевые слова: расследование, вандализм, диагностические тактические задачи, тактические операции, граффити.

Tactical operations are the important tools for criminalistics tactics. Based on materials synthesis criminal proceedings defined diagnostic tactical tasks and tactical operations aimed at their solution. In the article is suggested content of these tactical operations based on results of a survey of investigators.

Key words: investigation, vandalism, diagnostic tactical tasks, tactical operations, graffiti.

Постановка завдання та стан опрацювання проблеми. Важливою криміналістичною категорією є тактична операція, яка сприяє вирішенню конкретних (проміжних) тактичних завдань під час розслідування злочину. Дослідженню змісту тактичних завдань та тактичних операцій присвятили свої праці Т.М. Вагабов, В.А. Жура-

вель, А.В. Дулов, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков, С.Ю. Якушин. Дискусійними залишаються питання місця тактичних операцій у системі криміналістики, різновидів тактичних завдань, змісту тактичних операцій. У той самий час відсутні наукові розробки тактичних операцій під час розслідування вандалізму.

Мета статті – дослідження наукових концепцій та емпіричної бази щодо визначення сутності тактичних операцій діагностичного рівню та їхніх завдань з метою подальшого формування системи тактичних завдань і тактичних операцій, спрямованих на їх вирішення, у справах про вандалізм. Заради виконання цієї мети було узагальнено матеріали кримінальних проваджень за ст. 178, ст. 179, ст. 194, ст. 294, ст. 296, ст. 297, ст. 298, ст. 338, ст. 347 Кримінального кодексу України з 2009 року по 2014 рік у Харківській, Дніпропетровській, Полтавській, Запорізькій, Івано-Франківській, Херсонській та Тернопільській областях.

Виклад основного матеріалу. Розробка тактичних операцій пов'язана з визначенням тактичних завдань розслідування злочину. А.В. Дулов як ознаку тактичного завдання розслідування виділяє високий рівень спільності та зазначає, що тактична операція є засобом вирішення тактичного завдання такого загального класу, де окрема слідча (розшукова) дія вирішити завдання не може [1, с. 14]. Т.М. Вагабов виокремлює такі ознаки тактичних завдань, як значний рівень конкретності в порівнянні з тактичною метою; її обумовленість слідчою ситуацією, що склалася на певний момент розслідування; її залежність від процесуальних цілей, для досягнення яких ставляться конкретні завдання розслідування; багаторівневий характер, який відповідає проміжному чи кінцевому завданню; її спрямованість на зміну несприятливої ситуації розслідування або на використання сприятливої обстановки; можливість її вирішення з використанням криміналістичних засобів та методів, розроблених криміналістичних рекомендацій [2, с. 19]. Однак ми підтримуємо науковців, які наголошують на тому, що тактичні операції спрямовані на вирішення саме проміжних (локальних) тактичних завдань, а не стратегічних, таких, що впливають із обставин, які підлягають з'ясуванню в цілому в ході розслідування окремого різновиду злочину [3, с. 210]. Зв'язок між тактичними операціями та тактичними завданнями простежується в наступному: 1) тактична операція розробляється щодо проміжного завдання розслідування; 2) реалізація тактичної операції здійснюється для вирішення проміжного завдання; 3) тактична операція буде ефективною тільки за наявності інформаційних даних у відповідній слідчій ситуації [4, с. 185]. Тому постає нагальна необхідність визначення проміжних (локальних) завдань розслідування вандалізму та конкретних тактичних операцій для їхнього вирішення.

Типізація тактичних завдань надасть можливість визначити «вектор» розслідування, обставини, що підлягають з'ясуванню, та типові засоби їх розв'язання. М.П. Яблоков виділяє тактичні завдання пошукового характеру (виявлення слідів, речових доказів та інших доказів), завдання організаційного характеру (нейтралізація організованої протидії з боку підозрюваних та інших осіб, встановлення психологічного контакту) [5, с. 85]. С.Ю. Якушин пропонує поділ тактичних завдань на пізнавальні (встановлення обставин розслідуваної події шля-

хом виявлення та дослідження криміналістично значущої інформації); управлінські (встановлення ефективної взаємодії з особами, що беруть участь у розслідуванні); організаційно-технічні (забезпечення оптимальних зовнішніх умов та необхідних організаційно-технічних засоби діяльності) [6, с. 61]. А.В. Дулов виділяє тактичні завдання загального характеру (завдання, які виникають під час розслідування будь-яких злочинів) і завдання, які виникають під час розслідування певних видів злочинів (розкрадань, вбивств, дорожньо-транспортних подій тощо) [7, с. 14, 15]. Правильне визначення тактичного завдання має важливе значення для уникнення тактичних помилок під час розслідування вандалізму, які можуть виявитися в: неточному формулюванні тактичного завдання; виборі методів, прийомів та засобів тактичного впливу на слідчу ситуацію, що складається, на процес розслідування в цілому, які не відповідають поставленому завданню; у відмові від прийняття необхідного рішення [8, с. 21]. Пропонується поділяти тактичні завдання за характером завдань (загальні та організаційні), які, у свою чергу, класифікуються на типові та індивідуальні [2, с. 19].

Із урахуванням зазначених положень, а також нерозривного зв'язку тактичних завдань та тактичних операцій, доцільно виділити таку трьохчленну концепцію тактичних проміжних (локальних) завдань під час розслідування вандалізму: пізнавальні, діагностичні та пошукові тактичні завдання розслідування вандалізму, вирішенню яких кореспондують відповідні тактичні операції. У межах цієї статті розглянуто саме тактичні операції діагностичного рівню, які покликані виокремити, проаналізувати інформацію, отриману в ході досудового розслідування вандалізму. Серед них виокремлюють такі: 1) встановлення властивостей предмету злочинного посягання, наявність спеціального правового режиму його охорони – «Пам'ятник»; 2) встановлення мотивів учинення вандалізму та соціальної групи, до якої може належати особа злочинця чи особа потерпілого, – «Мотивація вандалізму» («Радикал»); 3) встановлення кількості осіб, що вчинили вандалізм, – «Груповий характер вандалізму»; 4) встановлення причетності затриманих осіб до вчинення інших актів вандалізму – «Зв'язок вандалізму з іншими злочинами»; 5) визначити, на яку суму завданий збиток діями вандала – «Розмір спричиненої шкоди».

Мета тактичної операції «Пам'ятник» полягає у виключенні з кола предметів, які не підпадають під охорону кримінального закону. Особливість цієї тактичної операції полягає в тому, що аналіз предмету злочинного посягання, передумов його встановлення та зміст «історичного чи культурного феномену» допоможе встановити соціальну групу, яка може бути причетною до вчинення вандалізму. Тому в межах цієї тактичної операції підлягають встановленню: 1) віднесення чи невіднесення споруди, пам'ятника, кургана чи іншого об'єкта до Державного реєстру нерухомих пам'яток України чи-то іншого реєстру, об'єкти якого підпадають під охорону кримінального законодавства; 2) наявність радикально нала-

штованих прихильників чи опонентів встановлення цього об'єкту; 3) встановлення місць можливої реалізації (продажу) або приховування вилученого предмету злочинного посягання, його частин. Вивчення слідчої практики та інтерв'ювання слідчих органів внутрішніх справ дозволило встановити, що до складу тактичної операції «Пам'ятник» входять такі слідчі (розшукові) та інші дії: 1) огляд місцевості та предмету злочинного посягання з метою визначення властивостей предмету вандалізму, кількості та вигляду вилучених частин чи самого предмету вандалізму. Вивчення слідчої практики продемонструвало низький рівень проведення огляду: протоколи складаються поверхово; не використовуються науково-технічні засоби, такі як пошукові засоби, «слідчі валізи», фото– і відеотехніка (у 47% випадків фотофіксація здійснювалась на мобільний телефон, з яких у 38% випадків у протоколах огляду зазначено, що фотознімки неможливо виготовити, оскільки під час переносу з телефону на носій було втрачено інформацію через збій); обстановка і сліди злочину не фіксуються належним чином, спеціалісти-криміналісти не залучаються. З огляду на це необхідним є залучення спеціалістів до проведення огляду, що є наступним заходом, який підлягає застосуванню слідчим, прокурором; 2) залучення спеціалістів до проведення огляду; 3) отримання інформації від управління культури та інших уповноважених органів щодо статусу предмета злочинного посягання; 4) допит потерпілого щодо зовнішнього вигляду предмету злочинного посягання, наявності чи відсутності режиму його охорони; як часто особа відвідувала місцезнаходження предмету, коли останній раз та за яких обставин вона виявила вчинення акту вандалізму по відношенню до предмета; 5) допит підозрюваного; 6) допит свідків, у тому числі осіб, які перебували на місці події, як з особистих потреб, так і у зв'язку з виконанням трудових обов'язків; 7) призначення судово-товарознавчої експертизи з метою встановлення розміру спричиненої шкоди, а також призначення інших видів експертиз: мистецтвознавчої, культурознавчої.

Важливою тактичною операцією під час розслідування вандалізму є «Мотивація вандалізму» («Радикал»), мета якої – встановлення певної заангажованості, спрямованості на досягнення певної цілі, «утискання», дискримінації певної соціальної групи тощо, встановлення ознак, які свідчать про те, що злочин може бути вчинений радикальним угрупованням. Як продемонструвало інтерв'ювання слідчих органів внутрішніх справ, слідчими (розшуковими) діями, оперативно-розшуковими заходами та організаційними засобами в досягненні цієї мети є:

1) огляд місцевості та предмету вандалізму;

1) встановлення політичних, ідеологічних, релігійних тощо опонентів встановлення предмету вандалізму;

2) пошук груп, спільнот, постів у соціальних мережах із закликами до вчинення вандалізму щодо конкретного предмету;

3) використання даних мережевих ресурсів (пошук відеозвернень у Youtube та інших інтернет-контентах, у тому числі серед блогів, форумів);

4) аналіз змісту надписів, малюнків чи інших способів вчинення вандалізму з метою встановлення, що саме хотів цим сказати автор-злочинець;

5) допит свідків та опитування очевидців;

6) призначення судово-психологічної експертизи;

7) призначення судово-лінгвістичної експертизи та експертизи змісту надписів, малюнків тощо для встановлення націоналістичного характеру;

8) зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частин, яке полягає в одержанні інформації з електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, в тому числі із застосуванням технічного обладнання.

Тактична операція «Груповий характер вандалізму» спрямована на встановлення кількості осіб, що вчинили вандалізм, шляхом проведення наступних дій та заходів. 1. Огляд предмета злочинного посягання. 2. Встановлення знарядь злочину та шляхів відходу з місця події. 3. Встановлення найближчих пунктів металоприйому, в тому числі незаконних, та допит їхніх працівників. 4. Допит сторожів кладовища, охоронців суміжних комерційних та інших структур, що знаходяться поряд із місцем події. 5. Виявлення і допит інших можливих очевидців і свідків. 6. Використання даних територіально орієнтованих систем відео– та інших видів спостереження, мобільного зв'язку (виявлення можливих камер спостереження в комерційних та інших об'єктах, які знаходяться в безпосередній близькості до місця події, квартирні та побудинкові обходи). 7. Встановлення навчальних закладів, у тому числі гуртків художньої самодіяльності, та опитування їхніх працівників.

Вчинення вандалізму тісно пов'язано з іншими кримінальними правопорушеннями, наприклад, крадіжкою (ст. 185 КК), порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК), зловживанням владою або службовим становищем (ст. 364 КК), зловживанням повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 3652 КК). Крім того, в 65% кримінальних проваджень вчинення вандалізму є багатоепізодним: від 2 до 12 епізодів по відношенню до предметів однієї родової групи, але в різних місцях. У 35% кримінальних проваджень особа злочинця була раніше засуджена за вчинення вандалізму або інших злочинів. Однак способи вчинення вандалізму, «злочинний почерк» зберігаються. Тому необхідним є застосування тактичної операції «Зв'язок вандалізму з іншими злочинами», в структурі якої необхідно виділяти дві ситуації: «внутрішній зв'язок» – аналіз усіх випадків вандалізму на території певного району під час масових заворушень, кримінальних проваджень, в яких предмети злочинного посягання належать до однієї родової групи, мають суміжний мотив та спосіб вчинення, щодо осіб, які були раніше засуджені за подібні діяння (наприклад, випадки вандалізму з посяганням на хрести, пам'ятники на кладовище, а також на пам'ятники певній особі); «зовнішній зв'язок»

– встановлення та аналіз кримінальних проваджень за такими складами злочину: крадіжка (ст. 185 КК), порушення порядку здійснення операцій із металобрухтом (ст. 213 КК), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 3652 КК). Об'єктами дослідження можуть виступати: 1) кримінальне провадження з усіма речовими доказами та додатками (відео– та аудіозаписами допитів, слідчого експерименту та інших дій); 2) плани розслідування, що проводилося; 3) оперативно-розшукові справи та матеріали, що відносяться до кримінального правопорушення; 4) матеріали в сукупності декількох кримінальних проваджень щодо злочинів, аналогічних нерозкритому за способом їх вчинення; 5) матеріали перевірки заяв і повідомлень (за якими не було внесено дані в Єдиний Реєстр досудових розслідувань), що відносяться до потерпілого, підозрюваного або місця вчинення нерозкритого кримінального правопорушення [9, с. 84]. У ході проведення цієї тактичної операції здійснюється перевірка затриманих на причетність до інших кримінальних правопорушень. Ця типова тактична операція охоплює: 1) виявлення та вивчення кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, аналогічних розслідуваному за способом вчинення або родовою групою предмету посягання, а також кримінальних проваджень, пов'язаних із здійснюваною підприємницькою діяльністю з прийому металобрухту без наявності відповідних дозволів; 2) отримання інформації шляхом використання криміналістичних обліків, використання електронних інформаційно-пошукових систем (із визначення виду лаків, фарб, паливно-мастильних матеріалів, автоматизовані системи «Марка», «Проволока», «Взуття»); 3) складення фотороботів та психологічних портретів (профілю); 4) перевірку затриманих на причетність до інших кримінальних правопорушень; 5) перевірку осіб без певного місця проживання в районі вчинення вандалізму; 6) встановлення найближчих пунктів металоприйому, в тому числі незаконних, та допит їхніх працівників; 7) до-

пит свідків (працівників пунктів металоприйому, сторожів кладовища, охоронців суміжних комерційних та інших структур, що знаходяться в безпосередній близькості до місця події); 8) моніторинг у соціальних мережах, блогах тощо груп, об'єднань, течій, які на шпальтах інтернет-форумів реалізують (продають) або сприяють реалізації, в тому числі шляхом оголошення аукціону, пам'ятника, його частин та інших вилучених з місця події предметів. Необхідність проведення цих дій підтвердив випадок у м. Харків, коли під час масового мітингу було знесено пам'ятник ім. В.І. Леніна [10], а також у м. Гадяч Полтавської області, де за гроші, отримані від здачі на металобрухт знесеного пам'ятника, купили необхідне для бійців Антитерористичної операції [11]; 9) обшук за місцем проживання або роботи особи злочинця з метою виявлення предмету вандалізму, його частин та знарядь вчинення; 10) встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); 11) у випадку, якщо вчинений злочин відноситься до категорії тяжкого злочину, то необхідним є застосування такої негласної слідчої (розшукової) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Для відшкодування нанесеної матеріальної шкоди та правильної кваліфікації діяння важливо встановити суму, на яку завданий збиток діями вандала. На вирішення цієї мети і спрямована тактична операція «Розмір спричиненої шкоди». Для експертного дослідження з метою вирішення цього питання необхідно провести цілий ряд організаційних заходів і слідчих (розшукових) дій. 1. Це допит потерпілих. 2. Допит свідків. 3. Отримання консультацій у оцінювачів або спеціалістів-товарознавців. 4. Призначення товарознавчої експертизи. Товарознавча експертиза призначалася у 28% кримінальних проваджень.

Висновки. Отже, на основі узагальнення практики та наукових джерел у межах трьохчленної концепції тактичних проміжних (локальних) завдань розглянуто тактичні операції діагностичного рівню та запропоновано їхній зміст, який відповідає вимогам практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений / А.В. Дулов. – Минск : Изд-во БГУ, 1979. – 128 с.
2. Вагабов Т.М. Теоретические и практические основы криминалистической тактики проверки показаний подозреваемого и обвиняемого в ситуациях противодействия расследованию : автореф. : 12.00.12 / Т.М. Вагабов. – М., 2014. – 26 с.
3. Журавель В.А. Криміналістичні методика: сучасні наукові концепції / В.А. Журавель ; Національна академія правових наук України, Інститут вивчення проблем злочинності. – Х. : Апостіль, 2012. – 304 с.
4. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) / В.Ю. Шепітько. – Х. : Харків юридичний, 2007. – 432 с.
5. Яблоков Н.П. Криминалистическая методика расследования / Н.П. Яблоков. – М., 1985. – 285 с.
6. Якушин С.Ю. Тактические задачи и средства их решения при расследовании преступления / С.Ю. Якушин // Криміналіст першодрукований : міжнар. наук.-практ. юрид. Журн. – 2011. – № 3. – С. 51–66.
7. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений / А.В. Дулов. – Минск, 1979. – 128 с.
8. Головин А.Ю. Тактические ошибки в расследовании преступлений. – Тула : Изд-во Тульского гос. Ун-та, 2001. – 378 с.
9. Лавров В.П. Расследование нераскрытых преступлений, дела о которых приостановлены / В.П. Лавров // Курс лекций по криминалистике. Для слушателей следственного факультета Юрид. Ин-та МВД России и студентов юрид. факультета / под ред. В.П. Лаврова. – М. : Юрид. Ин-т МВД России, 1999. – Вып. 9. – С. 83–89.
10. Вуха Харківського Леніна виставлено на аукціон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/41074>; <https://www.facebook.com/xyeviiharkov/posts/844068455626598>.
11. На Полтавщині для бійців АТО купили два автомобілі за гроші, виручені після здачі пам'ятника Леніна на брухт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi-na-poltavschini-za-povalenogo-lenina-kupili-dva-avtomobili-dlya-ato-406001.html>.